

На поїздень ад Сувалак Камітэт українскіх нацыяналістаў у г. Бел-Падляску па дадзеных агентаў НКУС таксама выкарыстоўваў духавенства для агітацыі сярод українскага насельніцтва: “Папы сярод насельніцтва агітуюць “за дапамогу ў стварэнні магутнай Украінскай рэспублікі пад пратэктаратам Германіі”. Гэты камітэт размяшчаўся на плошчы “Свабоды”, а ўзначальваў яго Глебавіцкі (Глебовіцкі). Прадстаўнікі гэтага камітэта спрабавалі ў некаторых населеных пунктах, напрыклад, у в. Бубель Стары пераканаць вернікаў у неабходнасці пераводу богаслужэння ў цэрквах з рускай на ўкраінскую мову, на што насельніцтва адказала адмовай [3, арк. 20].

На тэрыторыі Холмскага павета некаторыя чыноўнікі мясцовых органаў улады спачувалі ўкраінскім нацыяналістам і заклікалі насельніцтва здаваць сельскагаспадарчыя прадукты ўладам пад лозунгам: “Дапаможам стварыць Вялікую Самасцінную Украіну з цэнтрам у г. Кіеве”. Уладаўскі камітэт українскіх нацыяналістаў паслаў сваіх настаўнікаў у школы: в. Лейна (Лейно), в. Ламніца (Ломница), в. Воля Верашчынская (Верещинская) і в. Віточна (Виточно) [3, арк. 20].

Асаблівую пільнасць агенты выяўлялі да мажлівай вярбоўцы ўкраінскага насельніцтва ў школу дыверсантаў. У зводцы паведамлялася, што на тэрыторыі Уладаўскай воласці Холмскага павета ўкраінскія нацыяналістычныя арганізацыі з ліку сваіх членаў завербавалі да 300-т чалавек у школу па падрыхтоўцы дыверсантаў для пасылкі ў УССР. Паводле першасных дадзеных УПВ НКУС БССР, вышэйпаказаныя школы знаходзяцца ў г. Уладава, курсанты якой па заканчэнні школы павінны будучы нібыта праз Галіцыю накіроўвацца ў УССР для здзяйснення там дыверсійных актаў. Настаўнік украінскай школы ў в. Лінюшкі (Линюшки), па ад’ездзе заявіў, што едзе на курсы “здабываць Кіеў” [3, арк. 21; 4, с. 211].

Дзейнасці польскіх арганізацый была прысвечана толькі палова старонкі. Відавочна, што найбольшую ўвагу сярод нацыянальных арганізацый у прымежнай тэрыторыі БССР энкавэдэсты надавалі менавіта ўкраінскім, а не польскім, рускім, ці літоўскім арганізацыям. Безумоўна выклікае здзіўленне адсутнасць восенню 1940 г. звестак аб дзейнасці ў прымежнай паласе беларускіх нацыяналістычных арганізацый, асабліва з улікам іх моцы ў Заходняй Беларусі ў 1920 – пачатку 1930-х гг.

Падсумоўваючы, можна адзначыць, што нягледзячы на відавочную перадузятасць інфармацыі разведзводак, у іх маецца каштоўная інфармацыя аб дзейнасці ўкраінскіх актывістаў і ўкраінскіх арганізацый напрыкладні вайны Германіі і СССР у прымежнай зоне – на тэрыторыі Падляшша, часткова Холмшчыны, Лемкаўшчыны. Са зводак вынікае, што дзейнасць украінскіх арганізацый УНА, АУН і інш. была распаўсюджана далёка на поўнач ад сучаснай мяжы Беларусі і Украіны. Бачна, што практычна любая дзейнасць украінскіх актывістаў, напрыклад гаспадарчая ці школьніцтва, разглядалася з падазрэннем і трактавалася, як антысавецкая і нацыяналістычная, што ўкраінскі рух напрыкладні вайны Германіі і СССР ужо разглядаўся, як контррэвалюцыйны і варажы. Органы НКУС лічылі, што ўсе ўкраінскія нацыяналістычныя арганізацыі праводзяць прагерманскую палітыку і субсідзіруюцца германскімі ўладамі. Гэтыя вывады органаў НКУС 1940-х гадоў і сёння ў розных інтэрпрытацыях, часцяком слова ў слова, паўтараюцца ў шматлікіх прапагандысцкіх расійскіх выданнях і многіх рускамоўных гістарычных працах.

1. ОУН-УПА в Беларусі. 1939-1953 гг. : документы и материалы / сост. В. И. Адамушко [и др.]; редкол. : В. И. Адамушко [и др.].. – 2-е изд. – Мн.: Вышэйшая школа, 2012. – 528 с.

2. Разведсводка НКВД БССР об органах германской разведки, контрреволюционных формирований, погранполиции, дислокации немецких воинских частей и мероприятиях немцев на территории генерал-губернаторства против пограничного участка БССР // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 4П, Воп. 1, Спр. 16852.

3. Разведсводка НКВД БССР о дислокации германских разведывательных органов гестапо, украинских националистов, контрреволюционных формирований, германской пограничной полиции, настроениях в германской армии и мероприятиях немцев на территории генерал-губернаторства против пограничного участка БССР // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь. – Фонд 4П, Воп. 1, Спр. 16853.

4. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 1 : 1939–1943 / под ред. А. Н. Артизова. — М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. — 878 с.: ил

УДК 371.2 : 373.1(477)

Тетяна Антонюк

Навчальна книжка в українській діаспорі як фактор збереження національної ідентичності

Аналізується навчальна книжка української діаспори як важлива культурно-духовна основа збереження національної ідентичності наших співвітчизників у країнах поселення та забезпечення діалогу між Україною і світом. Розглядаються культурно-освітні потреби українців на еміграції, проблеми налагодження системи освіти та видавничої справи для забезпечення українських шкіл навчальною літературою. Показана роль видатних діячів освітньої і видавничої справи в діаспорі, котрі багато зробили для формування позитивного іміджу України у світі та налагодження культурно-освітнього діалогу між українцями й іншими народами.

Ключові слова: діаспора, зарубіжна українка, навчальна книжка, видавництво, книжкова культура.

Tatiana Antonyuk

Educational Books in Ukrainian Diaspora as a Factor of Preserving of National Identity

The educational books of Ukrainian diaspora as an important cultural and spiritual basis for preserving national identity of our compatriots in the countries of settlement and ensuring a dialogue between Ukraine and the world are analyzed.

The cultural and educational needs of the Ukrainian people in emigration, the problems of establishing educational system and publishing deal in order to provide Ukrainian schools with educational literature are considered.

The role of eminent personalities of educational and publishing deals in the diaspora who have done much to create a positive image of Ukraine in the world and to establish a cultural and an educational dialogue between Ukrainian and other nations is indicated.

Keywords: *Diaspora, Foreign Ukrainians, Educational book, Publishing Houses, Book Culture.*

Українська діаспора розвинула багато напрямів і форм суспільного життя та накопичила вагомий досвід протистояння асиміляції в умовах іншомовного оточення. Великою заслугою українців поза межами батьківщини є збереження і розвиток національної культури, традиції, мови, що забезпечувало упродовж тривалого часу українську культурно-духовну присутність у багатьох країнах світу як основу налагодження діалогу та зв'язків з материковою Україною, сприяло її інтеграції у світовий простір. Важливим напрямом діяльності наших співвітчизників у країнах проживання завжди залишається освіта і книговидавнича справа, що найбільше забезпечує інтеграційні процеси та збереження національної ідентичності.

Не зважаючи на вільний доступ до документів діаспори впродовж 25-річного періоду, ці питання ще недостатньо висвітлені у вітчизняній історіографії. Останніми роками проблеми навчальної книжки та освіти в діаспорі досліджували такі українські вчені, як: Ф. Богдан [1], Л. Божук [2], В. Губарець [3], Н. Гумницька [4, с. 187–201; 6], В. Євтух, О. Ковальчук [5], І. Ключковська [6], Б. Лановик [7], Т. Моїсєєва [8], І. Недошитко [9], В. Педенко [10], В. Трошинський [11] та ін.

Наше дослідження ставить за мету популяризувати навчальну книжку, яка зберігається у фондах відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ВЗУ ІК НБУВ) та висвітлити її роль у збереженні національної ідентичності українців діаспори.

Навчальна книжка діаспори у фондах ВЗУ становить помітну частку книжкового репертуару. Серед навчальної літератури навчальні підручники і посібники, методичні посібники, допоміжні матеріали для навчання, методичні рекомендації, як для початкової, загальної державної, приватної, недільної і суботньої шкіл, так і для вищих навчальних закладів та пересічних читачів. Зокрема, це книги для читання, художня дитяча література, хрестоматії, антології, збірники, підручники з історії, географії, мапи України, підручники з української мови (граматики), підручники з релігії, збірники-декламації, присвячені знаменним датам українського календаря, підручники з фізичного виховання, словники, лектура.

Про репертуар навчальної книги в діаспорі свідчить видання В. Педенка, що являє собою бібліографію шкільних підручників і допоміжних матеріалів, які видавалися і використовувалися в діаспорних центрах українцями [10]. Переважна більшість цих видань зберігається в НБУВ і є переконливим доказом широкого розгортання

шкільної справи за межами України, культурно-духовної активності представників українства у світі.

За кордоном видавалися букварі під різними назвами: «Мій буквар», «Буквар», «Український повістковий буквар», «Новий буквар», «Мова рідна», «Український буквар фонологічний», «Буквар для англословних клас», «Перші кроки», «Моя абетка», «Івасик і його абетка», «Прогулянка в абетку». Серед авторів цих букварів Яків Козловський, Марія Дейко, І. М. Демолович, Микола Матвійчук, Кость Киселівський, Іван Корицький, Кость Вагилевич, Володимир Бездушко, В. Макогон, Т. Денисенко, Степанія Даюк, Світлана Кузьменко, Ніна Мудрик-Мриц. Видавництва, які видавали букварі знаходилися в США, Канаді, Австралії, Великій Британії та інших країнах. Зокрема, видавництво Шкільної ради Українського Конгресового Комітету Америки (Нью-Йорк), «Нові Дні», СУБ, «Сурма» (Нью-Йорк), Програма Етнічних Шкіл Нової Південної Валії (Австралія), Об'єднання працівників літератури для дітей і молоді ім. Леоніда Глібова (ОПЛДМ) (Торонто, Канада). Букварі видавалися у 1958, 1961, 1962, 1974, 1978, 1981 рр. [10, с. 2].

Значну кількість становлять читанки для різних років навчання і різних класів (від 2-го до 8-го), авторами яких є Богдан Романенчук, Євген Ю. Пеленський, Кость Киселівський, Марія Овчаренко, Іван Боднарчук, Петро Волиняк, Марія Дейко, Іван Шклянка, К. Турко, Леонід Білецький, Володимир Радзикович. Вони з'явилися у видавництвах Шкільної ради (Нью-Йорк, ОПЛДМ (Торонто, Канада), «Нові дні», Спілки українських учителів (Лондон), «Книгоспілка», «Тризуб» тощо. Роки видання цих читанок: 1953, 1955, 1956, 1958, 1962, 1966, 1967, 1969, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1980, 1982 [10, с. 3–5].

З літератури, як навчальної дисципліни, видавалися «Історія української літератури» Володимира Радзиковича (Нью-Йорк, Шкільна Рада, 1983); «Українська література» Лесі Киселівської-Ткач (Шкільна рада УККА, 1983); «Елементи теорії літератури і стилістики» Дмитра Нитченка (Австралія, «Просвіта», 1975); «Історія українського письменства» (2 томи) Сергія Єфремова (Київ-Ляйпціг, Укр. Накладня, 1924); «Лекції з історії української літератури» Миколи Зерова («Мозаїка», 1977); «Нове українське письменство» Миколи Зерова (Мюнхен, Інститут Літератури, 1960); «Історія української літератури» Дмитра Чижевського (Прага, 1943); «Сучасна література в УРСР» Івана Кошелівця («Пролог», 1964); «Українська література 20-го століття» Володимира Радзиковича (НТШ-Філадельфія, 1952); «Модерна українська поезія» Яра Славутича (Філадельфія, «Америка», 1950);

«Історія української літератури (від початків до доби реалізму)» Дмитра Чижевського (Нью-Йорк, УВАН, 1956); «Дніпро» – історія української літератури» Петра Волиняка («Нові дні»); «Українська дитяча література» Богдан Гошовський (Торонто, ОПЛДМ, 1966); «Живий Шевченко» Дмитро Чуб (Мельборн, 1987) [10, с. 6].

У різних країнах світу, де утворилися українські діаспорні осередки, було видано велику кількість хрестоматій, антологій, збірників, котрі широко використовувалися в навчальних закладах різних типів і рівнів. Зокрема, «Хрестоматія з української літератури для вищих клас» Костя Кисілевського (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1962); «Хрестоматія з української літератури ХХ століття» Євгена Федоренка, Павла Маляра (Нью-Йорк, Шк. Рада УККА, 1978); «Хрестоматія з нової української літератури» Олександра Копача (Торонто, 1970); «Ми і наші діти» Богдана Гошовського (Торонто, ОПДЛ, 1965); «Координати», антологія сучасної української поезії на заході» Богдана Бойчика, Богдана Рубчака (Нью-Йорк, «Сучасність», 1962); «Збірка українських новель» Миколи Глобенка (Нью-Йорк, НТШ, 1955); «Антологія української поезії» Володимира Державина (Лондон, СУМ, 1957); «Обірвані струни» – антологія поезії полеглих, розстріляних, замучених і засланих 1920–1945 рр.» Богдана Кравціва (Нью-Йорк, НТШ, УВАН, 1955); «Шістдесят поетів-шістдесят років», антологія нової української поезії» Богдана Кравців (Нью-Йорк, «Пролог», 1968); «Слово і зброя» антологія поезії визвольної боротьби» Леоніда Полтави (редакція) (Товариства УПА, 1968); «Від розстріляного до замученого відродження» Уляни Пелех (Видавничка Фондація Гуменюків, 1988); «Розстріляне відродження» – антологія 1917–1933 рр. поезія, проза, драма, есей» Юрія Лавріненка (Мюнхен, «Інститут Літерації», 1959); «Люди великого серця» (Збірник) Дмитра Чуба (Мельборн, «Ластівка», 1981); «У дзеркалі життя й літератури» (Збірник) Дмитра Чуба (Мельборн, «Ластівка», 1982); «3-під евкаліптів» (Українські поети Австралії) Дмитра Чуба (Мельборн, «Ластівка», 1986); «On the fence» (Антологія української прози в Австралії) Дмитра Чуба (переклав Юрій Ткач) (Мельборн, «Ластівка», 1985); «Хрестоматія тисячоліття хрещення Русі-України» Лесі Храпливої-Щур (редакція) (СКБОР, 1988) [10, с. 7–9].

Видавалася велика кількість навчальної літератури з історії України. Це, зокрема, видання Шкільної Ради у Нью-Йорку: «Княжа доба» Н. Черняка (1982); «Історія України» (1961), «Історія України» (для англословянських клас) (1971) Івана Крип'якевича; «Історія України» (для вищих клас) Івана Крип'якевича, Мирона Дольницького (1966); «Історія України» Івана Крип'якевича (І. Холмський) (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, НТШ, 1971). Інші видання діаспори забезпечили вихід таких важливих книжок для навчання, як: «Нарис історії України» («Добра книга», 1961), «Історія України для дітей» (Вінніпег, «Тризуб», 1973) Теофіла Коструби; «Історія України» Дмитра Дорошенка (Нью-Йорк, «Булава», 1957); «Історія України» (два томи) Наталії Василенко-Полонської (Мюнхен, «Українське Видавництво», 1972); «Історія України» Михайла Грушевського (Видавництво Чарторийських, 1967); «Історія українського війська» Михайла Грушевського

(Вінніпег, «Тризуб», 1953); «Княжа Русь – Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» Миколи Чубатого (Нью-Йорк – Париж, НТШ, 1964); «Княжа слава» Олександра Лотоцького (ОПЛДМ, 1984) [10, с. 9–10].

Серед авторів підручників з географії України такі вчені, як: Стефан Рудницький («Початкова географія України», видана Шкільною Радою УККА у Нью-Йорку, Філадельфія, 1979 р.); Едвард Жарський («Географія – природа України» (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1966); Петро Оришкевич («Початкова географія України», Нью-Йорк, Шкільна Рада, 1983); Петро Волиняк («Фізична географія України» (2-ге видання) («Нові Дні»); Михайло Терлецький («Мандрівка по Україні», Лондон, СУБ, 1971); Богдан Романенчук «Географія України»; Іван Тесля «Географія України»; Мирон Дольницький «Географія України» («Батьківщина», Детройт, 1953) та «Географія України» (Шкільна Рада УККА, 1973); Юрій Ткач «Geography of Ukraine» (Мельборн, 1985) [10, с. 10–11].

Для навчальних цілей видавали в діаспорі мапи України Петро Оришкевич «Географічні мапи України» (Нью-Йорк, 1970); Роман Дразньовський «Стінна (Велика фізична мапа України)» (Нью-Йорк). Наявні видання часто без авторства, року, видавництва, зокрема: «Русь – Україна» (22 x 27); «Контурна мапа» (38 x 50); «Шість різних кольорових мап» (11 x 20); «Фізична мапа України» (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА) [10, с. 11].

Авторами підручників з української культури, виданими в діаспорних центрах є Богдан Лончина, Володимир Янів, Іван Крип'якевич, Іван Мірчук, Мирослав Семчишин, Іван Огієнко, Володимир Мацьків, Леонід Полтава та інші. Відповідно підручники цих авторів та видавництва, які їх випустили в широкий обіг: «Українська культура» (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1983); «Нарис української культури для вищих клас» (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1961); «Історія української культури» (Львів, 1939); «Історія української культури» (Мюнхен, УВУ, 1948); «Тисяча років української культури» (НТШ, 1985); «Українська культура» (Нью-Йорк, СУМ, 1970); «Наша культура» (Нью-Йорк, СУМ, 1965); «Російщення України» науково популярний збірник (Нью-Йорк, УККА, 1984) [10, с. 12].

Підручники з української мови, точніше граматики, видавали такі видавництва, як: Шкільна Рада УККА (Нью-Йорк, Торонто), «Нові Дні», Інститут української мови; «Учительська громада» (Філадельфія); Об'єднання працівників літератури для дітей і молоді ім. Леоніда Глібова (ОПЛДМ) (Торонто); «Наша культура» (Вінніпег); «Рідна школа» (Вінніпег); «Українська книга» (Авгсбург) та інші. Такі підручники, як «Вивчаймо українську мову» (1962), «Правопис містики» (1960), «Український правопис» (1964), «Вивчаймо українську мову – підручник для розмов, середні і вищі класи» (1968) К. Кисілевського; «Український правопис» (3-те видання) (1977), «ГраMATика української мови» (1946), «Наголос в українській літературній мові» (1952), «Українська мова» (1954, 1966), «Український правопис» (1977) Пантелеймона Коваліва; «ГраMATика української мови для вищих клас» Олександра Панейко (1949); «Українська мова»

збірник вправ із синтакси» І. Берепного (1975); «Граматика української мови (фонетика і морфологія)» (1964), «Граматика української мови» (Синтакса)» (1966); «Українська мова (письмо)», «Українська мова (вправи)» П. Мироліубного; «Український правопис» П. Оксаненка (1946); «Українська мова, граматичні й правописні вправи 2-ий рік» Богдана Романенчука; «Цікава граматика» Дмитра Солов'я; «Історія української літературної мови» (1950), «Наша літературна мова» (1958) Івана Огієнка (Митрополит Іларіон); «Увага до сучасної української літературної мови» Олени Курило; «Граматика української мови (1 і 2)» Степана Чорнія (1979); «Нарис сучасної літературної мови» (1951), «Українська мова в першій половині ХХ-го століття» (1987) Юрія Шереха (Шевельова); «Граматичні таблиці (для шкіл і самонавчання)» Ярослава Рудницького (1946) [10, с. 12–15].

Видавалися і релігійні твори, в тому числі «Катехизм Христової віри для молоді і старших» (Рим, 1967), «Дохристиянські вірування українського народу» Митрополита Іларіона (Вінніпег, 1965), «Пізнай свій обряд» Катрія (о. Юліян) (Видавництво оо. Василяян, 1979) [10, с. 15]. До відзначення українських свят готувалися різні декламації на День Матері, на роковини Крутів, на роковини 1-го листопада (у видавництві «Український Голос» (1938). Степанія Нагірна підготувала і видала у Нью-Йорку у 1952 р. «Український декламатор для дітей та молоді», Леся Храплива видала збірник «На весь Божий рік» власним коштом у 1964 р. [10, с. 15–16]. Е. Жарський і П. Цимбалюк забезпечили появу посібників з фізичної підготовки дітей «Руханка, гри, забави» (Нью-Йорк, Шкільна Рада, 1956) та «Фізкультура – словник» (Едмонтон, Шкільна Рада, 1980) [10, с. 16].

Видавалася довідкова література для учнів і студентів. Зокрема, словники: «Українсько-англійський та англійсько-український словник широкого вжитку» (2 томи) видала М. Дейко у видавництві «Рідна мова» (Австралія–Англія); «Українсько-англійський та англійсько-український словник» М. Л. Подвезько («Радянська школа» (Передрук); «Правописний словник» Григорія Голоскевича, виданий у видавництві «Книгоспілка» у 1955 р.; «Український правописний словник» Д. Нитченка (УЦШР, 1985); «Правописний словник української мови» Ярослава Рудницького та Костя Церкевича (Монреаль – Нью-Йорк, 1979); «Український стилістичний словник» І. Огієнка (Вінніпег, 1987); «Короткий тлумачний словник української мови» Дмитра Гринчишина (Київ, 1988); «Словник чужомовних слів» (Три частини) Артема Орла (Нью-Йорк, 1963–1966); «Українські назви з куховарства й харчування» Наталії Чапленко (Нью-Йорк, 1980); «Крилате слово» Алли Коваль (Київ, 1943); «Мій перший словник» видав Гурток Матерів у видавництві ОУПК (1975) [10, 16–17].

Твори українських письменників і поетів для читання становлять велику частку всіх видань книжкової продукції діаспори. Серед лектури, зокрема, такі видання: «Твори» Тараса Шевченка (ред. Павло Заєць), видавництво М. Денисюка, 1981; «Тигролови» Івана Багряного (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1970); «Чорна рада» Пантелеймона Куліша (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1968);

«Василь Симоненко» Модрич-Верган (Нью-Йорк, Шкільна Рада УККА, 1973); «Бояриня» Лесі Українки (Нью-Йорк Шкільна Рада УККА, 1983); «Слово о полку Ігоря» Володимира Васьківа (переспів) (Кліфтон, 1988) та багато інших [10, с. 17–19].

Серед методичних посібників широко використовувалися такі видання: «Українська література у вищих класах шкіл українознавства» Лесі Кисілевської-Ткач (Шкільна Рада УККА, 1983); «Нарис методики викладання української мови» Бориса Шкандрія (СУУВ (СУВ), 1970); «Збірник диктантів» Івана Боднарчука (ОПЛДМ); «Збірник матеріалів для переказів» Дмитра Свого («Книгоспілка», 1965). Відомими серед українських педагогів і учнів діаспори були конспекти викладів «Історичні основи виховання» (Шкільна Рада УККА, 1960), «Курс працівників дошкілля» (Шкільна Рада УККА, 1967), «Психологічні основи виховання» (Шкільна Рада УККА, 1961) Е. Жарського; «Методика навчання Української мови й літератури» К. Кисілевського (Шкільна Рада УККА); «Що повинна прочитати українська дитина?» (Торонто, ОУПК, 1957); «За душу й долю дитини» д-ра Степанії Тершаковець (ОПЛД, 1966); «Загадки» (26 книжочок) Богдана Федчука (ОПЛДМ–ОУПК, накладом автора) [10, с. 19–20].

Отже, навіть далеко не повний перелік навчальних творів і їх авторів та видавництв свідчить про пильну увагу українців діаспори до культурно-освітніх потреб та їх задоволення. Назви виданих навчальних книжок засвідчують українознавчу спрямованість виданої літератури. Підручники з природничих навчальних дисциплін видавалися значно рідше і у фондах відділу зарубіжної україніки представлені поодинокими екземплярами. Акцент на українознавчу навчальну книжку пояснюється прагненням українців діаспори забезпечити заклади освіти всіх типів і рівнів, а також читачів поза навчальними закладами навчальною літературою, котра прищеплює і розвиває любов до України, вселяє віру в її відродження як суверенної демократичної держави.

Наші співвітчизники у країнах розселення створювали книгозбірні та бібліотеки, де зосереджувалася друкована продукція видавництв і забезпечувався вільний доступ до неї всіх, хто потребував української книги поза навчальними закладами. Одна із таких бібліотек існувала при відділі Товариства Взаємної Помочі, котре об'єднувало всіх українців без різниці релігійних чи політичних поглядів. Це Товариство включилось в українське організоване життя, влаштовувало вистави, концерти, і взагалі займалося народними справами на підставі статуту Взаємної Помочі. Метою Товариства було «плекати між членами товариства милі згадки про Україну та причинятися до того, щоб вони вчилися і знали її історію, літературу, музику, мистецтво, традиції, звичаї..., щоб українці Канади вчилися і знали історію, конституцію і правління Канади; помагали морально і матеріально українському народові в важних і гідних опінії товариства справах» [1, с. 7]. Щоб гідно виконати це завдання, потрібно було підручників і книжок. В таких обставинах зародилася думка про бібліотеку. Бібліотеку при відділі започатковано в березні 1928 р. У той час поза Товариством Взаємної Помочі існувало в Ванкувері Товариство "Просвіта", яке 4 серпня 1929

р. об'єдналося з ново організованим товариством "Український Народний Дім" та ввійшло в склад Союзу Українських Народних Домів. Відділ Взаємної Помочі мав більше членів, і мав кращу можливість виконувати народну роботу р.

Бібліотека Товариства Взаємної Помочі комплектувалася поступово силами українців-ентузіастів, котрі усвідомлювали значення української книги для збереження національної ідентичності іммігрантів та розвитку української культури в нових умовах життя. На початок було отримано кілька книжок від членів, а на відозву в "Українському Голосі" в 1930 р. одержано трохи книжок від громадян з-поза Ванкувера, а саме: від п. В. Батицького й бл. п. О. Боянівського, тодішнього секретаря дирекції Взаємної Помочі в Вінніпегу. Книжки також приходили з інших джерел. Відділ Взаємної Помочі у Ванкувері був упродовж кількох років членом товариства "Просвіта" у Львові і дістав багато львівських видань [1, с. 7].

Заснувало свою бібліотеку Товариство український Народний Дім. У 1936 р. був організований конкурс між бібліотеками товариств Взаємної Помочі й український Народний Дім, де переможцем вийшла бібліотека Взаємної Помочі. Бібліотекар дав 3.00 долари нагороди переможцеві. Бібліотеку прагнули укомплектувати найкращими книжками. У 1937 р. п. Іван Горудко й бл. п. Іван Шевчук заохотили бібліотекаря до збірки на закупівлю Української Загальної Енциклопедії у 3-ох томах і творів Василя

Стефаніка. У 1938 р. було влаштовано другий конкурс між бібліотеками, в результаті якого на бібліотеку Товариства українського народного Дому зібрано 34.35 доларів, а на бібліотеку Взаємної Помочі 13.65 доларів. Нагороду в сумі 5.00 доларів отримала бібліотека Українського Народного Дому, а нагороду переможцеві знову з власної кишені виплатив бібліотекар. У 1939 р. бібліотека Взаємної Помочі збільшилася лише на 4 книги. Того ж року люди визичили 228 книжок. При кінці того року в бібліотеці було 241 назв книжок [1, с. 8].

У 1940 р. започатковано збір коштів на закупівлю Історії України проф. Дмитра Дорошенка англійською мовою. У зборі коштів взяли участь інші товариства. Зібрано 9.80 доларів. Товариство УНД виділило з каси гроші на закупівлю трьох примірників книги, Товариство Взаємної Помочі купило 3 примірники; Союз Українок Канади, ванкуверський відділ ім. Лесі Українки – 2 примірники історії. 3 новонабутих примірників історії, два передано до Ванкуверської міської бібліотеки (до довідкового й циркуляційного відділів), один примірник до міської бібліотеки у Вікторії Британської Колумбії і по одному примірникові до міських щоденників – «Ванкувер Сон» і «Ванкувер Провінс».

З кожним роком спостерігалася позитивна динаміка поповнення бібліотеки книжковою продукцією що відображено у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рік	Надійшло книжок	Видано користувачам	Загальна кількість книжок
1945	10	148	570
1950	45	322	814
1954	264	375	1208
1956	165	311	1603
1957	151	385	1735

Книжки приходили до бібліотеки з нагоди кожної конвенції Взаємної Помочі. На бібліотеку жертвували делегати на кожну конвенцію. Фінансовий секретар постійно жертвував частину своєї кожнорічної винагороди, яку одержував від відділу То-ва Взаємної Помочі. Книгозбірня То-ва Взаємної Помочі зростала завдяки дбайливості одиниць та пожертвувань любителів української книги. Від часу заснування бібліотеки отримано поважні суми готівкою на закупівлю книжок, на будову відповідних шаф та на опрау книжок [1, с. 9].

Бібліотекар приймав книжки в різному стані: нові оправлені, брошуровані, також і брошурки. Майже всі книжки в бібліотеці були оправлені коштом бібліотеки. Бібліотекар старався зібрати брошуровані книжки одного формату, а то й подібних тем і давав до палітурної майстерні по кілька менших в одну книжку. В такому випадку назви всіх брошурок появлялися на хребті книжки. Від 1942 р. бібліотека Взаємної Помочі постійно розміщувалася в будинку православної громади – Українському Народному Домі [1, с. 11]. Струк-турно бібліотека мала відділи: літературно-науковий, оповідання, театральний,

музичний, дитячий і релігійний. Беручи під увагу молоде покоління, яке не читає добре по-українськи, останніми роками звернено увагу на україніку в чужих мовах, головно в англійській мові [1, с. 13].

Велику потребу у відповідних матеріалах про українців і Україну, на основі яких можна було б плекати українську ідентичність та пропагувати визвольну боротьбу українського народу в правильному освітленні, мали студенти, що навчалися в університеті Британської Колумбії у Ванкувері [1, с. 17]. В 1950 р., коли о. С. П. Симчич відвідував університет у Ванкувері, був започаткований фонд на закупівлю книжок виключно до університетської бібліотеки. Закуплені матеріали мали бути про Україну, українців в Канаді, та взагалі про українську справу. На цей фонд п. Ф. Богдан пожертвував сто доларів, а 25.00 – пожертвував п. П. Мельничук. Цю суму передано до університету з застереженням, що управа університету може закупити відповідні книжки лише за порозумінням й апробатою о. Симчича [1, с. 18].

Про велику роль книжки загалом, а навчальної зокрема, свідчать «Свята Книжки», які влаштовували

українці в діаспорі. У жовтні 1955 р. таке «Свято Книжки» й виставка української книжки і преси були влаштовані в двох залах Українського Національного Об'єднання (УНО). По виставковій залі були порозвішувані відповідні кличі про книжку. Участь у святі брали всі організації, що входили до складу Конгресу українців Канади (КУК), громади католицької та православної, Ліги Визволення України, Товариства Просвіта в Лулу Айленд, Української вільної академії наук (УВАН) та Взаємної Помочі. Виставку, що складалась з понад 1.200 різних книжок та часописів, оглянуло понад 450 осіб. На бібліотечний фонд Секції люди зібрали 429.45 доларів. У такі святкові дні надзвичайно відчувається сила української книги й друкованого слова, що об'єднують всіх національно-свідомих громадян без різниці релігійних чи політичних поглядів [1, с. 19]. Завдяки таким заходам, слов'янський департамент одержав значну кількість матеріалів про Україну, чого в бібліотеці Ванкуверського університету бракувало. «Члени ванкуверської української громади зробили кампанію за збіркою, а це недавно увінчалось передачею українських книжок вартістю 500 доларів до бібліотеки університету Бритійської Колумбії» [1, с. 25].

У Канаді виникли й інші бібліотеки, які здійснювали велику просвітницько-культурну діяльність щодо збереження національної ідентичності українства та поширення знань про Україну, налагодження культурно-духовного діалогу між українським і іншими народами світу. Бібліотека Народного Дому почала діяти у 1929 р. і до грудня 1957 р., бібліотеці було пожертвовано від українських поселенців у Канаді 2441 книжку вартістю 2 133 65 доларів.

Бібліотеку філії Українського Національного Об'єднання започатковано зразу ж після заснування відділу молодих українських націоналістів (МУН) у 1946 р. На початок закуплено частину книжок за готівку з каси УНО. Бібліотека зростала переважно за рахунок пожертв членів МУН. Найкращий період діяльності бібліотеки УНО припадає на 1949–1950 рр. із приїздом п. А. Ільницького, котрий став її постійним бібліотекарем. Збільшувалася кількість її читачів, п. Ільницький відкрив читальний зал в одній із кімнат будинку УНО, в якій сходилися переважно новоприбулі два рази в тиждень. Там мали нагоду позичати книжки, переглядати 11 періодичних видань. П. Ільницький був постійним бібліотекарем УНО [1, с. 25–27].

Активно функціонували приватні бібліотеки оо. Василян при Парафії Св. Покрови. Започаткував її о. Севастіян Шевчук Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) у 1937 р. Бібліотека мала приблизно 1000 назв книг, у тому числі різних брошурок близько 400. Ця збірка включала понад 200 назв україніки в українській й англійській мовах. Духовна література становила понад 100 назв. Парафіяльна Бібліотека (при Апостольстві Молитви) зберігала понад 400 документів, зокрема: духовна бібліотека близько 100 назв, нариси, оповідання і т. п. близько 300 заголовків [1, с. 25–27].

Українці заснували приватні (особисті) бібліотеки. У Канаді діяла Бібліотека о. С. П. Сим-чича, котра була започаткована ще коли він був студентом Богослов'я в 1932 р. Цю бібліотеку можна загально поділити на три відділи: літературний, історичний та богословсько-релігійний. Бібліотека зберігала випуски лекцій для недільної школи, видані циклостилним

способом, «Нарис історії Української православної церкви» проф. Власовського та майже всі видання Митрополита Іларіона (д-ра Огієнка). Загалом бібліотека о. Симчича нараховувала понад 625 назв. Розділи подані вище не покривають загального характеру бібліотеки. В меншій кількості тут містилися книжки на теми соціології, філософії та філології, а також 25-ти томна енциклопедія. Книжки переважно в українській та англійській мовах, значно менше в інших мовах [1, с. 28–29].

До взірцевих книгозбірень у Ванкувері належала бібліотека п. Василя Кіха, яку він започаткував зразу по прибутті його до Канади в 1935 р. З того часу збірка постійно збільшувалася, включаючи надходження з часу служби при Канадському Повітряному Флоті з 1942 року, а пізніше студій в університеті Британської Колумбії, де закінчив науку в правничому факультеті з подвійним ступенем В.А. та LLB. Прояв любові В. Кіха до української книжки продовжується й після того, як його покликано до лави адвокатів у Британській Колумбії 1951 р. Ось як характеризує цю бібліотеку Ф. Богдан: «До взірцевих книгозбірень можна зачислити цю колекцію тому, що майже всі 300 томів знаходяться в кращій, а то й люксовій оправі. Книжки складені в відповідних шафах, і тим віддзеркалюють нахили власника й його любов до друкованого слова. Тут треба зазначити, що п. В. Кіх пожертвував 95 томів цінних книжок до бібліотеки Взаємної Помочі в Ванкувері» [1, с. 30].

Початок домашньої бібліотеки п. С. Тимчишина сягає 1925 р. у Вегревіл, а потім Чіпман, Ендербі, Піс Рівер (Альберта) та інших містах Канади. Багато книжок було втрачено при перевезенні, а інші втрачені через позички. З переїздом до Ванкуверу книгозбірня почала збільшуватися й у 1959 р. нараховувала понад 400 назв, а грошова вартість з покривала п'ятсот доларів. Книжки цієї бібліотеки можна поділити на белетристичні, історичні оповідання, історію України та інші твори давніших і сучасних авторів. «У добрій оправі є 60 книжок, решта брошуровані. В останніх роках п. Тимчишин пожертвував 23 книжки до бібліотеки відділу Взаємної Помочі в Ванкувері. Пан Тимчишин має намір передати цілу свою збірку книжок до цієї бібліотеки. Хто цінить друковане слово, той хоче передати свою духовну скарбницю там, де ширший загал може з неї користати й де вона може триваліше зберігатися».

Значну кількість наукових книг містила книгозбірня п. Пилипа Дмитрова (включала такі теми як право, політична економія, соціологія, українознавство). У цій книгозбірні були всі видання Д. Донцова й д-ра П. Мірчука, деякі видання І. Тиктора, як Історія України, Історія Українського Війська, а також Кобзар у 4-ох томах, Енциклопедія Українознавства – 8 томів та інші. П. Дмитрів студіював педагогічно-політичну економію, мав всі потрібні підручники та літературу. Власну бібліотеку започаткував у середині 1948 р. [1, с. 31].

Бібліотека Федора Богдана була започаткована у 1925 р., до 1959 р. збільшилася до 220 назв книжок, переважно інформаційного характеру. Тут є видання УВАН, НТШ, Львівське, Тиктора. Тут є такі автори, як: Митрополит Іларіон, Яр. Рудницький, У. Самчук, П. Маценко, І. Мазепа, І.

Власовський, М. Мандрика, о. П. Білон, о. В. Кудрик, Д. Дорошенко, М. Грушевський, В. Луців, Є. Онацький та інші. У бібліотеці містилася книга «Бог Надежда Моя» видання Ставропільського Інституту з 1890 р. Впродовж 30 р. Ф. Богдан передав до бібліотеки відділу Взаємної Помочі у Ванкувері окрім 320 книжок, незвичайну збірку – 16-міліметрову фільмову бібліотеку. «Ця збірка почалася 1943 р. й ... збільшилася до 8 тисяч стіп. Вона важлива тим, що зберігає наочне свідцтво дійсних подій; це не опис словом, а документи імпрез в часі, коли вони відбувалися» [1, с. 32].

Таким чином, книжкова культура української діаспори невинно розвивалася. Українство презентувало свою книгу на всіх континентах, велику справу книговидання забезпечували духовні, культурні, освітянські і наукові діячі діаспори – подвижники української справи і борці за українську ідентичність та державність. Їхня праця не була марною. Українська діаспора творила позитивний імідж України у світі, забезпечувала культурно-духовний діалог між материковою Україною та світом, наводила своєрідні «мости» між Україною і вільним світом, що сприяло визначенню перспективи розвитку України у XXI ст.

1. Богдан Ф. Бібліотека Товариства Взаємної Помочі й українська книжка в Ванкувері / Федір Богдан ; 2-е вид. – Ванкувер : Українська Вільна Академія Наук, 1959. – 32 с.

2. Божук Л. В. Шкільництво українського зарубіжжя: традиції та сучасний досвід: Дис... канд. історичних наук. Спец. 09.00.12 – українознавство / Божук Людмила Володимирівна; КНУТШ. – Київ, 2009. – 222 л.

3. Губарець В. Преса і книга діаспори. З історії видавничої діяльності українського зарубіжжя / В. Губарець. – К.: Університет «Україна», 2008. – 266 с.

4. Гумницька Н. Культурне надбання української діаспори – духовний фактор збереження і формування національної ідентичності / Н. Гумницька // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип.15. – Острог, 2010. – 524 с. – С. 187–201.

5. Євтух В. Б., Ковальчук О. О. Українці в Канаді / В. Б. Євтух, О. О. Ковальчук. – Київ: Будівельник, 1993. – 144 с.

6. Ключковська І., Гумницька Н. Українська діаспора в об'єктиві сучасності – національно-політичний та духовно-культурний феномен (перша – третя хвилі еміграції) [Електронний ресурс]: стаття / І. Ключковська, Н. Гумницька. – Режим доступу: <http://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=303> (дата звернення 21.09.2016). – Назва з екрана.

7. Лановик Б. Історія української еміграції / Б. Д. Лановик [та ін.]; ред. Б. Д. Лановика. – К.: Вища школа, 1997. – 520 с.

8. Моїсеєва Т. О. Видавничий досвід української спільноти в Австралії [Електронний ресурс]: стаття / Т. О. Моїсеєва. – Режим доступу: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/42/8.pdf> (дата звернення 11.10.2016). – Назва з екрана.

9. Недошитко І. Р. Інформаційний простір українців у США [Електронний ресурс]: стаття / І. Р. Недошитко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2012_58/Gileya58/P25_doc.pdf (дата звернення 05.10.2016). – Назва з екрана.

10. Педенко В. Бібліографія шкільних підручників і допоміжних матеріалів / Віктор Педенко. – Торонто, Онт., Канада: Видання світової координаційної виховно-освітньої ради при СКВУ, 1990. – 21 с. [Рукопис].

11. Трощинський В. Українці в світі / В. Трощинський, А. Шевченко. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 352 с.

УДК 94 (470 + 571) (= 161.2) «1991/2014»

Олена Балера

Роль музичних та пісенних колективів української діаспори Російської Федерації у збереженні і розвитку національно-культурних традицій українського народу (1991–2014)

Статтю присвячено вивченню та аналізу процесу утворення професійних та самодіяльних музичних і пісенних колективів, заснованих представниками української спільноти в Російській Федерації впродовж 1991–2014 рр. (до початку збройного вторгнення Росії на територію України), визначенню основних напрямів і форм їхньої роботи та її впливу на збереження і розвиток українських національно-культурних традицій.

Ключові слова: українська діаспора, українці Російської Федерації, національно-культурні потреби, музичні та пісенні колективи.

Olena Balera

Role of Musical and Singing Ensembles of Ukrainian Diaspora in the Russian Federation in Preservation of Ukrainian National and Cultural Traditions (1991–2014)

The article is devoted to the analysis of formation of professional and amateur musical and singing ensembles established by representatives of Ukrainian community in the Russian Federation in 1991–2014 years (before the Russian military invasion in the territory of Ukraine), and also to the definition of the main directions and forms of their work and their impact to the conservation and the development of Ukrainian national and cultural traditions. The article contains the conclusions that among of musical and singing ensembles of Ukrainian Diaspora in Russia the academic and folk choirs and vocal ensembles have been dominated. Such creative teams were formed mainly by Russian Ukrainians' public organizations which have received episodic organizational and financial support from state administration within the federal and local programs of cultural development. In the investigated period